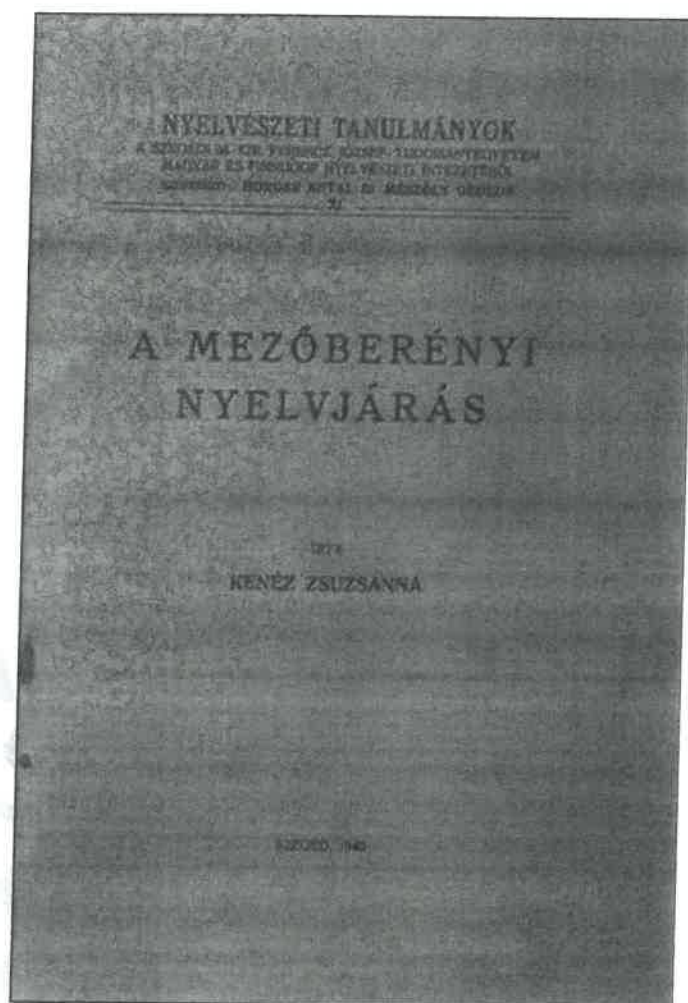

A 324/2020. (VII. 1.) Korm. rendeletben foglaltak alapján
Javaslat a

„Kenéz Zsuzsanna: A **mezőberényi** nyelvjárás c.
könyv”

települési/tájegységi/ágazati értéktárba történő felvételéhez

https://bookline.hu/product/home.action?_v=Kenez_Zsuzsanna_A_mezoberenyi_nyelvjara&type=20&id=606735

Készítette: Benyovszki Mihály

5650. Mezőberény Ady Endre u. 13.

Mezőberény 2023. március 8.

.....
Aláírás

ÉRKEZETT 2023 AUG 09/10005

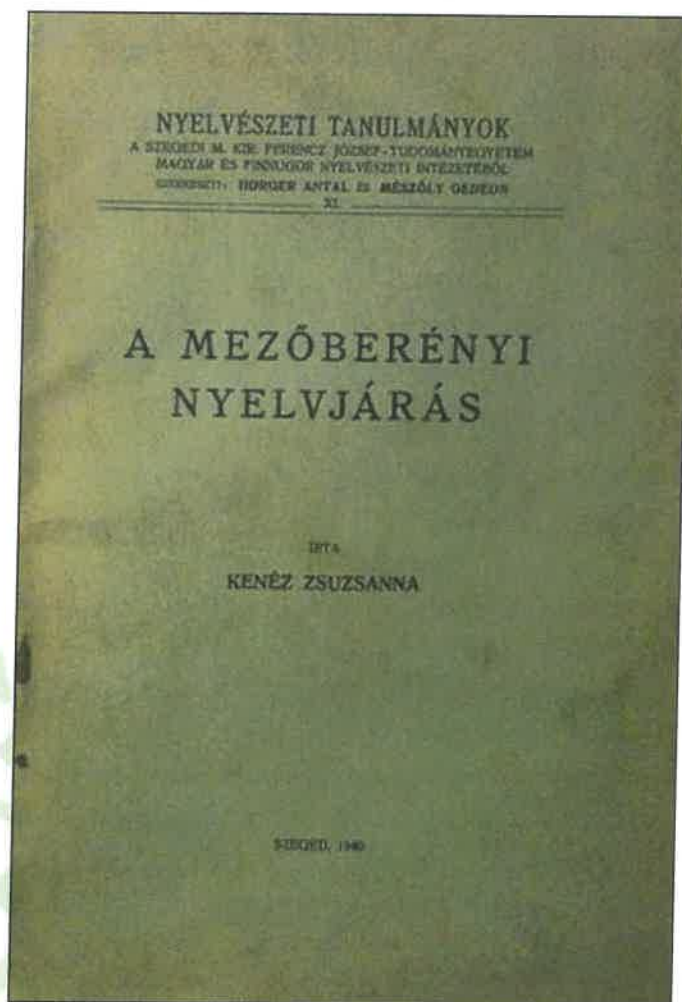
Mezőberényi Polgármesteri Hivatal			
Dokumentációs szám: T 2199-1		Melléklet: db	
Érkezett:		2023 AUG 09.	
Előzetes:	Utózetes:	Előadó:	
		M. J.	

A 324/2020. (VII. 1.) Korm. rendeletben foglaltak alapján

Javaslat a

„Kenéz Zsuzsanna: A **mezőberényi** nyelvjárás c.
könyv”

települési/tájegységi/ágazati értéktárba történő felvételéhez

https://bookline.hu/product/home.action?_v=Kenez_Zsuzsanna_A_mezoberenyi_nyelvjara&type=20&id=606735

Készítette: *Benyovszki Mihály*

5650. Mezőberény Ady Endre u. 13

Mezőberény 2023. március 8.

Benyovszki Mihály
.....
Aláírás

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó személy neve:

Benyovszki Mihály

5650. Mezőberény Ady Endre u. 13

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: *Benyovszki Mihály*

Levelezési cím: *5650. Mezőberény Ady Endre u. 13*

Telefonszám: *+36-20/ 9-572-752*

E-mail cím: *bajusz62@gmail.com*

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

I. A nemzeti érték megnevezése: *„Kenéz Zsuzsanna: A **mezőberényi** nyelvjárás c. könyv”*

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

☐ agrár és élelmiszergazdaság

☐ egészség és életmód

☐ épített környezet

☐ ipari és műszaki megoldások

☒ *kulturális örökség*

☐ sport

☐ természeti környezet

☐ turizmus

A szakterületi besorolás indokolása: *A javaslatban szereplő könyv településünk egyik kulturális öröksége, a háromnemzetiségű lakosság nyelvezetével, tájjellegének kialakulásával és érdekességeivel, nyelvhasználati ritkaságaival ismertet meg.*

3. A nemzeti érték a magyarországi együtt élő népekhez, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségekhez kapcsolódó érték:

☐ igen

☐ nem

amely nemzetiség:

4. A nemzeti érték fellelhetőségének helye.

http://acta.bibl.u-szeged.hu/45415/1/nyelveszeti_int_012.pdf

5. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik

x települési

☐ tájegységi

☐ ágazati

amely értéktár neve: *Települési Értéktár Mezőberény.*

6. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása.

A Kenéz Zsuzsanna név nem sokat mond az átlag mezőberényinek. A legidősebb nemzedék még emlékezhet rá, mint a polgári iskola tanára. Férjezett neve Dr. Bak Mihályné, városunk talán egyik (a világháború utáni időszak) legkiemelkedőbb orvosának és lokálpatriótájának a felesége.

Dolgozott tanítóként, majd tanári végzettséget szerezve tanárként is. A későbbiekben a férje asszisztenseként dolgozott a községi fogorvosi rendelőben. Akik még ismerték, vagy emlékeznek rá „Zsuzsikanéni”-ként említik, és elképzelésük sem volt arról, hogy nyelvészként is tevékenykedett. A könyv megírására a kutatás a tanulás mellett az érte járó ösztöndíj és pénzjutalom is serkentette.

A könyv gyakorlatilag egy pályázatra készült, és sikerült is vele 100.-pengő jutalmat kiérdemelni.

Dr. Horger Antal ny.r. tanár ismerteti a magyar nyelvészetből beérkezett Mezőberény nyelvjárása című, "Fű kizöldül ó sírhanton" jeligéjű pályamunkára vonatkozó jelentését.

*A Kar a véleményes jelentés alapján kimondja, hogy a **Mezőberény nyelvjárása** című, "**Fű kizöldül ó sírhanton**" jeligéjű pályamunkát pályadíjra érdemesnek tartja.*

*Szerzője: **KENÉZ Zsuzsanna** I. éves Apponyi-kollégiumi hallgató*

https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZEGED_KOLOZSVAR_BTK_KARI_1938-1939/?query=ken%C3%A9z%20zsuzsanna&pg=393&layout=s

Az 1938-39. tanévi pályamunkák díjazására rendelkezésre álló összeg felhasználása és a pályamunkák megjutalmazása: (nem teljes felsorolás)
Kenéz Zsuzsanna App.h. 100.-pengő.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZEGED_SZTE_Tanacs_1938-1939/?query=ken%C3%A9z%20zsuzsanna&pg=627&layout=s

Akkoriban a 100 pengő jelentős összeg volt, egy havi jó kereset, melyből el lehetett tartani egy családot. (Balogh Béla, Havi 200 fix című 1936-os filmjének slágerré vált, még ma is gyakran felcsendülő betétdala így kezdődik: "Havi 200 pengő fixszel, ma egy ember könnyen viccel.")

Kenéz Zsuzsanna a tanítói szakképesítés megszerzése után a Szegedi Egyetem, Apponyi Kollégiumában nyert felvételt, mely országosan is egyedülálló felsőfokú intézmény volt. A nyelvészet egy oktatója-tanára az a Horger Antal, nyelvészprofesszor volt, akit József Attila is emleget egyik versében. (Ha örül Horger Antal úr, hogy költőnk nem nyelvtant tanul, sekély e kéj -).

A Szegedi egyetem Apponyi Kollégiumában ösztöndíjasként tanult és doktori szigorlatra is jelentkezett és sikerült is megszerezni a nyelvész-doktori címet. (...**Dr. Kenéz Zsuzsanna...**

<http://konyvtar.mezobereny.hu/index.fcgi?rx=&nyelv=hu&stype=1&stype2=&menuparam5=125&heaA dat=397>)

i/ 29.24a/194C. IY. 2. kiutalja az 1939/40. tanév II. felére a **Horthy Miklós- Ösztöndíjat** Kary Erzsébet, **Kenéz Zsuzsanna** és Gázsé István Apponyi-kollégiumi tagok részére.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZEGED_TANKEPZO_1938-1943/?query=ken%C3%A9z%20zsuzsanna&pg=35&layout=s

Dr. Várkonyi Hildebrand, dr. Schmidt Henrik, dr. Lester János, dr. Förster Aurél, dr. Főgel József, dr. Zolnai Béla és dr. Várady Imre hozzászólása után kimondja a Kar, hogy Bohdaneczky Edvin, **Kenéz Zsuzsanna**, Kristóf Margit, Cziráki Magdolna, Vargha Károly, Pfeifer Vilmos, tanítóképzőintézeti tanárokat, egyetemi tanulmányaik alapjába görög nyelvi tudás igazolása nélkül, **doktori szigorlatra bocsátja**. Fenntartja azonban a Jogot arra, hogy a Jövőben minden egyes esetben külön-külön mérlegelje a felmentvény megadásának lehetőségét.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZEGED_KOLOZSVAR_BTK_KARI_1939-1940/?query=ken%C3%A9z%20zsuzsanna&pg=397&layout=s

A *Mezőberényi nyelvjárás* című mű, egy 12 kötetes, a nyelvjárásokkal foglalkozó sorozat része. A sorozat a...

NYELVÉSZETI TANULMÁNYOK

**A SZEGEDI M. KIR. FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYAR és FINNUGOR NYELVÉSZETI INTÉZETÉBŐL
SZERKESZTI: HORGER ANTAL és MÉSZÖLY GEDEON**

..főcím alatt jelent meg a sorozat XI. részeként.

A könyv 54 oldalas és 1940-ben került kiadásra a Szegedi Városi Nyomda és Kiadó Részvénytársaság gondozásában.

A **szerző** röviden ír településünk **történetéről**, majd mindenre **kiterjedő** részletességgel elemzi a **mezőberényi** nyelvi kultúrát. Az elemzés után találunk egy népmesét, amely **mezőberényi** nyelvi jellegzetességekkel van lejegyezve. A **szerző** a könyv végén, egy pár oldalon felsorolja a településünkre **jellemző**, vagy csak itt ismert tájszavakat. (elég sok olyan szó van – a **szerző** csillaggal jelölte * –, ami nem található még akkor meg, a Szinnyi-féle Magyar Tájszótárban.)

Egy párat felsorolok azokból, amiket kifejezetten **mezőberényi** szóként jelöl a **szerző**: abaléi*, abrincs*, acsarkodik*, **anygyalbögyörőü***, **árpaíróükörte***, beletapicgól*, büregéír*, csasztat*, csokány*...stb.

A könyv **tartalomjegyzékéből** kiderül, milyen átfogó és részletes, mindenre **kiterjedő** a pályamű.

TARTALOM:

A község rövid története.

1. Hangtan

1. Fonetikai sajátosságok
2. A magánhangzók története
 - A) Fejlődés. . . .
 - B) Kiesés. . . .
 - C) (Nyúlás. . . .

- D) Rövidülés
 - E) Zártabbá válás
 - F) Nyíltabbá válás
 - G) Labilizáció
 - H) Delabilizáció
 - I) Hasonulás, elhasonulás
3. A mássalhangzók története

- A) **Fejlődés.** . . .
- B) Kiesés. . . .
- C) Nyúlás. . . .
- D) Rövidülés. . . .
- E) Hasonulás. . . .
- F) Elhasonulás
- G) Palatizáció
- H) Depalatizáció
- I) Helycsere. . . .
- J) Zöngülés és zöngétlenülés.

II. Szótan

- A) A **szótői** változásai
- B) Névszóképzés
- C) Igeképzés. . . .
- D) Határozóragok.
- E) Birtokos személyragok
- F) Névmások. . . .
- G) Alanyi személyragok
- H) Tárgyi személyragok
- I) **Igeidők** és igemódok képzése

III. Mondattan

1. **Egyszerű** mondat

- A) Fajai
- B) Mondatrészek
 - a) Állítmány
 - b) Alany
 - c) Tárgy
 - d) Határozó

e) Jelző

2. összetett mondat

Hogyan jutott az **első** katona a mennyországba (népmese)

Tájszógyűjtemény

Forrásművek jegyzéke

Sajnos a könyv nehezen, de inkább azt mondom egyáltalán nem **szerezhető** be. (egy példányra majdnem sikerült szert tenni, de sajnos a vásárlás utáni postázás már nem történt meg, mert az antikvárium munkatársai szerint valahová elkallódott.)

Szerencsére a könyv digitalizált változata **fellelhető** és olvasható, **letölthető** a **következő** linken:

http://acta.bibl.u-szeged.hu/45415/1/nyelveszeti_int_012.pdf

7. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett.

Kenéz Zsuzsanna egy nagyon átfogó és részletes tanulmányt írt a **mezőberényi** nyelvjárásról. Beleolvasva a könyvbe rájövünk, ma már nem így beszélünk, azonban korai gyerekkoromra visszaemlékezve, déd és nagyszüleink még igenis használták ezeket a szavakat és kiejtismódokat. Ez a **sokszínű** nyelvi sajátosság talán az ide **letelepülő** 3féle nemzetiség szavainak, kiejtésének a **keveredéséből** alakult egységes egészzé a könyv elkészülte **előtti** 200 évben. Nagyon érdekes és figyelemreméltó a tanulmány utolsó 25 oldala, mely **tájszógyűjtemény**. Itt **betűrendben** felsorolva találjuk a berényies **kiejtésű** és a csak a berényi tájhoz **köthető** szavakat. A **szerző** a szavakat próbálta úgy leírni, hogy **egyértelmű** legyen **belőle** a kiejtési mód. Nagyon sok szó még ma is ismert, **sőt** használatos is, de szerintem a mai iskolás korosztály már 90% -át nem tudná beazonosítani. A tájszavakhoz egyébként rövid értelmezés, magyarázat is társul. **Következő** érdekesség a tanulmányban egy népmese, mely 5 oldal **terjedelmű**, s a címe: Hogyan jutott ez **első** katona a mennyországba. A szöveget olvasva az ember beleképzelheti

magát a régies beszédstílusba, a szóhasználatba és fonetikájába. A könyv nagy **jelentőségű**, hiszen ennyire összefogottan részletesen sehol nem találkozunk a **mezőberényi** nyelvjárás elemzésével, leírásával. **Őseink** kultúrájának része és **őrzője**, éppen ezért javaslom a „Kenéz Zsuzsanna: A **mezőberényi** nyelvjárás c. könyv” Települési Értéktárba való besorolását.

A könyv ritkasága és beszerezhetetlensége miatt, egy példány nyomtatott változatát mellékelem a javaslatom mellé.

8. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

http://acta.bibl.u-szeged.hu/45415/1/nyelveszeti_int_012.pdf

https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZEGED_KOLOZSVAR_BTK_KARI_1939-

[1940/?query=ken%C3%A9z%20zsuzsanna&pg=397&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZEGED_KOLOZSVAR_BTK_KARI_1939-1940/?query=ken%C3%A9z%20zsuzsanna&pg=397&layout=s)

https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZEGED_TANKEPZO_1938-1943/?query=ken%C3%A9z%20zsuzsanna&pg=35&layout=s

<http://konyvtar.mezobereny.hu/index.fcgi?rx=&nyelv=hu&stype=1&stype2=&menuparam5=125&heaAdat=397>

https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZEGED_SZTE_Tanacsi_1938-1939/?query=ken%C3%A9z%20zsuzsanna&pg=627&layout=s

https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZEGED_KOLOZSVAR_BTK_KARI_1938-

9. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

III.

MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja
2. A Htv. 1. § (1) bekezdés m) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek
3. A javaslatban megadott adatok kezelésére, illetve a benyújtott teljes dokumentáció, - ideértve a csatolt dokumentumok, saját készítésű fényképek és filmek felhasználására is - vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat
4. A nem saját készítésű dokumentumok szerepeltetése esetén az adott dokumentum tulajdonosának hozzájáruló nyilatkozata a szabad felhasználásról

1.) Fotómelléklet.

7

$a > o > u$ változás következett be a *maskura* szó családjában.

Mindebből látható, hogy a zárt magánhangzók mennyire fontos szerepet játszanak a mezőberényi nyelvjárásban.

F) Nyíltabbaválás.

Jellemző nyelvjárásunkra a köznyelvi *ē* hangnak kivétel nélküli nyíltabbá válása. Pl. *betnyóros, cinege, ecceribe, Ella, ember, ergem, fíreg, gyerek, vesz*, stb.

Az *o* nyíltabbá válása csak szörványos esetekben jelentkezik. Pl. *órrög; de őreasság, szivanóy, vakondak, avat* (váltót *arat*, v. *ő. oratol*), *álala, baronól*.

$i > (ē >) e$: *eránt, erányába, hejába, őrdénáréj, regement* stb.

A többesszám 3. személyű *-uk, -ük, ~juk, -jük* birtokos személyrag helyett mindig *-ok, (-ök >) -ek, ~jok, (-jük >) -jek* ragokat ejtenek. P. *hárok, lábok, magok, vélek ~ véillek, gyerekek, pizek, kenyerék, ruháik, kuttyáik, apik, fájok, kertyek, tesviriek, vendíjiek, ellensíjiek* stb.

G) Labializáció.

Az *i* hang ritkán *ü*-vé labializálódik. Pl. *bürsálma, cüpfü, dücsőüsig, hümlü, üdlü, üsmér* (*~ üsmér*). De nem labializálódott a *külsü* eredetű *i* hangja.

Az *ő* zésnek alig van valamelyes nyoma nyelvünkben. Az egykori *ē* labializációja még azokban a szavakban sem történt meg, amelyek a köznyelvben már régen *ő*-vel hangzanak. Pl. *esebér, esend, esepég, es, eleibb, geriny, kell, körülette, megett, pedér, pereg, perél, sér, setít, veres, vetkezik*. Csak újabban lehet hallani, nyilván az irodalmi nyelv vagy az *ő*-zó nyelvjárások hatása alatt, az említett szavak némelyikében *ő* hangot. A *hőttőtte, félkőtt, kőttles* szavak azonban már régóta *ő*-vel hangzanak nyelvünkben.

H) Delabializáció.

Egyetlen esetet sem sikerült feljegyezni a delabializációra, mert az *izen, innep, inneplés* (ruha), *fityü, rihs, siket, setít* szavak *i* és *e* hangja eredeti labializálatlan magánhangzó. A *fikendü, fiketü* szavak *i*-je is zártabbaválás eredménye, nem pedig delabializáció.

I) Hasonulás, elhasonulás.

A hasonulás ritka jelenség nyelvjárásunkban. Ilyenek: *eigeretta, eledü, homvéidság, deneturált* (szesz), *kalandár*. Az

- csucsúigat*: 'dédelget'. Pl. *Mics csucsúigatod egész nap azt a gyereket, nem jobb az avvál!*
- csúnya gusztusú**: 'rossz természetű'. Pl. *Nem lehet avvál ki-jönni, csúnya gusztussa van nagy!*
- csúrgóy**: 'eresz alja'
- csúszkól**: 1. 'koptat, nyű, 2. köpetet síkál'
- csutak*: 'maroknyi szalmacsomó a ló tisztításához'
- csutka*: 1. 'kukoricaszár, 2. amiről lemorzsolják a tengerit'
- csutkatű**: 'a csutka azon része, ami szárvágáskor ottmarad a földben'
- dandárja**: 'fő ideje valaminek'
- dara*: 1. 'Gries, 2. sűrű, apró hó'
- debella*: 'idomtalan, nagytestű'
- dérce*: 'korpás liszt'
- derik*: 'testes, erős'. Pl. *Ejn is üsmértém, nagy, derik asszq róyt.*
- dilebíd*: 'ebéd' *dib-dob → dib-dob → dib-dob*
- déjtázik**: 'habozik'. Pl. *Ne soká déjtázz, vagy gyere, vagy ne!*
- didi**: 'mell'
- dikicsél*: 'nehezen vág'
- dilis**: 'nem egészen normális'. Pl. *Ara acc te valamit, dilis a!*
- dohog*: 'magában mérgelődik'
- dorgóy*: 'méh és minden zzz hangot adó repülő bogár'
- dora**: 'kövér, testes'
- dosztyig**: 'elegendő mennyiség'. Pl. *Van elég, ehecc dosztyig.*
- döglőüdik**: 'henyél, alszik'. Pl. *Egész nap döglőüdik.*
- dörgöl*: 'ken, dörzsöl'
- drabális**: 'jól megtermett, tenyeres-talpas'
- dudva*: 'gaz, gyom'
- dufla*: 'dupla'
- dugig**: 'zsúfolásig van'
- duhájkodik*: 'széles jó kedve van, mulat'
- dulkál*: 'illik'

2.) Melléklet.

A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek

3.)MELLÉKLET.

Nyilatkozat.

Alulírott Benyovszki Mihály, hozzájárulok, hogy a Települési Értéktárba való felvételhez elkészített „Kenéz Zsuzsanna: A **mezőberényi** nyelvjárás c. könyv” c. javaslatban **szereplő** képeket, adatokat és információkat a Települési Értéktár Bizottság (egyéb értéktárba kerülés esetén az illetékes értéktár bizottság) az ide illő jogszabályok betartásával szabadon felhasználhatja.

A képek nem saját tulajdonú fotók ezért a fotóknál, s egyéb információknál, a forrás jelölve.

Mezőberény 2023. március 8.

Benyovszki Mihály.

aláírás

Ajánlás.

Mint minden tájegységnek, vagy akár településnek is kialakult hosszú évek folyamán egy bizonyos nyelvi, - nyelvhasználati formája. A nyelvjárásokat a nyelvészek, kutatók folyamatosan dokumentálták, gyűjtögették a nyelvi, szóhasználati különbségeket. A mezőberényi nyelvjárást Kenéz Zsuzsanna gyűjtötte össze és dokumentálta egy tanulmányban. A tanulmány nagy részletességgel elemzi a mezőberényi szó- és mondathasználatot, és egyéb nyelvtani, kiejtési különbségeket. A mezőberényi nyelvjárás kialakulásához nagyban hozzájárulhatott a település háromnyelvűsége. A nemzetiségek egymástól is vehettek át szavakat, amit ezután a saját kiejtésformájuk vagy egyszerűen a fonetikai másság miatt új szavakká módosultak. (Nagyon egyszerű példa, a Mezőberényben mindenki által ismert „preszkop” ami a német Presskopf – préselt fej – szóból alakulva, az egész település használ a disznósajt megnevezésére.) A tanulmány még abban az időben készült, amikor még fellelhető volt a mezőberényi beszédstílus. A tanulmány, nagyon részletes és mélyreható, elején rövid településtörténettel, a végén pedig egy hosszú felsorolással, melyből rengeteg csak itt használt szót ismerünk meg. A szerző egy népmesével is gazdagította művét, mely korabeli stílusban és szóhasználattal van lejegyezve. A Mezőberényi Könyvtár rendelkezik példánnyal, úgyhogy bárki bármikor belenézhet. Nyelvi és helytörténeti jelentősége miatt ajánlom a könyv bekerülését a települési Értéktárba a Benyovszki Mihály által készített „**Kenéz Zsuzsanna: A mezőberényi nyelvjárás c. könyv**” c. Javaslat alapján.

Mezőberény 2023. március 7..

Csete Gyula

néprajzos muzeológus

.....Csete Gyula.....

aláírás

A könyv teljes egésze
mellékelve a lemezen, nyomtat-
ható formában. (pdf.)

Buli L!